अथान्नलोलुपतया तत्र ज्ञानमात्रं विवक्ष्येत तत् तत्पूर्वमपि निर्लज्जेन स्वीक्रियताम् । एतेन यत्तु कैश्चिदुक्तं स्पर्शस्नाने मुक्तिस्नाने च यस्य दर्शनं विहितं तेनैव कार्यं नान्येन क्त्वा-प्रत्ययेन समानकर्त्तृत्वावगतेरिति तन्निरस्तम् । का तर्हि तस्य गतिः दृशेरुद्देश्यविशेषणत्वाद्ग्रहैकत्ववदविवक्षयार्थतः सिद्ध-ज्ञानमात्रानुवादत्वे सर्वं सुस्थम् । अङ्गल्याद्यनादेश्यग्रहव्या-वृत्त्यै वा दर्शनस्यार्थवत्त्वम् । न चोक्तयोग्यतापि सा-ध्वी दर्शनोत्तरं मेघच्छन्ने योग्यताभावापत्त्या दानाद्य-भावापत्तेः । तेन तत्तद्रेखावच्छेदेन ज्योतिःशास्त्रावेद्यत्वमेव योग्यता । किञ्च "रजसोदर्शने नारी त्रिरात्रमशुचिर्भवेत्" इत्यत्राप्यन्धस्त्रीणामाशौचाभावप्रसङ्गः । यत्तु वर्द्धमानेनो-क्तम् "ज्ञानोत्तरं ह्यधिकारो न ज्ञानकाले, स्नानकाले ज्ञानाभावात् । एवं दर्शनोत्तरं मुक्तिपर्य्यन्तमस्त्येव योग्यतेति" तदपि प्रतिज्ञामात्रम् । किञ्च ग्रस्तास्ते "तयोः परेद्युरुदये दृष्ट्वाऽभ्यवहरेच्छुचिरित्यादि" वाक्य वैयर्थ्यापत्तिः । चाक्षुषज्ञानान्यथानुपपत्त्यैवार्थादुदये स्नानसिद्धेः ननु मुक्तिस्नाने शास्त्रीयमेव ज्ञानं निमित्तं न चाक्षुषम् "चन्द्रसूर्य्यग्रहे नाद्यात् तस्मिन्नहनि पूर्वतः। राहोर्विमुक्तिं विज्ञाय स्नात्वा कुर्वीत भोजनमिति" वृद्धगौतमेन विज्ञायेति ज्ञानमात्रोक्तेः । यत्तु "मुक्तिं दृष्ट्वा तु भोक्तव्यं स्नानं कृत्वा ततःपरमिति" तदपि ज्ञानमात्रपरम् । "मेघमालादिदोषेण यदि मुक्तिर्न दृ-श्यते । आकलय्य तु तं कालं स्नात्वा भुञ्जीत वाग्यतः" । इति गौड़निबन्धे दर्शनात्" मैवम् अज्ञानस्य निमित्त-त्वाभावेन निमित्तमहिम्नैव ज्ञानलाभे वाक्यवैयर्थ्यात् । ग्रस्तास्तेऽपि तदापत्तेश्च । किञ्च, दर्शनं पुंसोविशेषण-मुपलक्षणं वा, नाद्यः दर्शनावच्छिन्ने काले स्नानतुलादे-र्बाधात् । दर्शनविच्छेदे कृतमपि स्नानादि न ग्रहण निमित्तं स्यात् । नान्त्यः, "यावद्दर्शनगोचर" इति यावत् पदवैयर्थ्यप्रसङ्गात् दृष्टग्रहणोत्तरमपि स्नानाद्यापत्तेश्च । ज्ञानपक्षेऽप्येष दोषस्तुल्य इति चेत् । मूर्खोऽसि । यदि ज्ञानवाचकं पदं श्रूयेत ततस्तस्यान्वयो विचार्य्येत । दृशिस्तु श्रूयत इति वैषम्यात् कथं तर्हि ज्ञानं लभ्यते । संक्रान्तौ स्नायादिति वदर्थादित्यवेहि । अश्रुतत्वादेव-नोद्देश्यविशेषणविवक्षाकृतो वाक्यभेदोऽपि । अस्तु तर्हि दृष्टग्रहणं निमित्तमिति चेत् । ग्रस्तास्तेऽस्तोत्तरं स्ना-नापत्तेः । विशिष्टोद्देशे वाक्यभेदाच्च तत्राप्येतत्तुल्य-मिति चेत् "यावद्दर्शनगोचर" इति वचनेन तन्निषेधात् । तत्र त्वन्यग्रह इव ग्रस्तास्तेऽपि स्यात् । किञ्च, दर्शनस्य विधिरनुवादो वा । आद्ये ग्रहणोद्देशेन दर्शनविधिरुत-दर्शनविशिष्टस्नानविधिः । नाद्यः, ग्रहोद्देशेन स्नान-विधाने दर्शनविधाने च वाक्यभेदात् । एतेन द्विती-योऽपि परास्तः दर्शनस्य निमित्तत्वेनाविधेय-त्वात् स्नानस्याप्राप्तेः । अन्यथा सोमवमनादौ प्रसञ्जनविधिः केन वार्य्येत । अथ नानावाक्येषु क्वचि-द्दर्शनविशिष्टस्नानविधिः । क्वचिच्च प्राप्तदर्शननिमित्ती-कृत्य स्नानमात्रविधिः । तन्न, स्नानस्य प्रधानस्य प्राप्तौ तदङ्गदर्शनप्राप्तिः, तस्यां च निमित्ते सति स्नानमित्यन्यो-न्याश्रयात् । एवं दर्शनविधौ सति तन्निमित्तकस्नान-विधिः सति च प्रधानस्नानविधौ तदङ्गदर्शनविधिः । एवमधिकारे प्रयोजकत्वे च योज्यम् । क्त्वार्थपूर्वकाल-त्वविधौ चास्ते च वाक्यभेदः । अन्यथा स्नानोत्तरमपि दर्शनमङ्गं स्यात् । न द्वितीयः । तत्रापि दर्शनग्रहणयो र्निमित्तत्वे स्नानद्वयापत्तेः दर्शनावृत्तौ नैमित्तकावृत्ति-प्रसङ्गात् । दर्शनविशिष्टग्रहस्य विशिष्टस्यानुवादे वाक्य-भेदापत्तेः । न च हविरार्त्तिवद्विशिष्टं निमित्तमिति वाच्यं आर्त्तिमात्रस्य हि निमित्तत्वे निमेषाद्या-र्त्तेरपि तत्त्वापत्तेर्नैमित्तिकत्वभङ्गाद्युक्तं विशिष्टोद्देश्य-त्वम् । इह तु ग्रहणमात्रस्य निमित्तत्वे न काचित् क्षतिः । तस्माद्दर्शनवाक्यानां ग्रस्तास्तविषयत्वात् अना-देश्यग्रहपरत्वाद्वा ज्ञानस्य चार्थतः प्राप्तेस्तदेव निमि-त्तम् । तेन मेघाच्छादनेऽन्धादेश्च स्नानादि भवत्येवे-त्यलं वेदबाह्यैः संलापेन" ।

"प्रागुक्तमनुवचनेनोपरक्त दिवाकरदर्शननिषेधः साक्षाद्-दर्शनपरः । अतएव ब्रह्मसिद्धान्ते "सर्वैः पटस्थितं वीक्ष्यं स्वच्छतैलाम्बुदर्पणैः। ग्रहणं गुर्विणी जातु न पश्येत्तु पटं विना" पटदिस्थतयैव ग्रहणदर्शनमुक्तम् ।

अत्र पूर्वापरवेधः हेमाद्रौ दर्शितो यथा "त्रयोदश्या-दितो वर्ज्यं दिनानां नवकं ध्रुवम् । माङ्गल्येषु समस्तेषु ग्र-हणे चन्द्रसूर्ययोः"। प्रकारान्तरं तत्रैवोक्तम् । "द्वादश्यादि तृतीयान्तो वेध इन्दुग्रहे स्मृतः । एकादश्यादिकः सौरे चतुर्थ्यन्तः प्रकीर्त्तितः" इदं च पूर्णग्रासे, "त्र्यहं खण्डग्रहे तयोरिति" तत्रैवोक्तेः. इदञ्च "ग्रस्तास्ते त्रिदिनं पूर्वमिति नारदेन ग्रस्तास्ते विशेषोक्तेर्ग्रस्तास्तभिन्नग्रहणपरम् । ज्योतिर्निबन्धे च्यवनः ग्रहणोत्पातभं त्याज्यं मङ्गलेषु ऋतुत्रयम् । यावच्च रविणा भुक्त्वा मुक्तं भं दग्धकाष्ठवत्"